

IV

(Teave)

TEAVE EUROOPA LIIDU INSTITUTSIOONIDELT JA ORGANITELT

NÕUKOGU

Ajakohastatud Euroopa Liidu suunised rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL) järgimise edendamiseks

(2009/C 303/06)

I. EESMÄRK

1. Käesolevate suuniste eesmärk on anda Euroopa Liidu ning tema institutsioonide ja organite käsutusse tegevusvahendid rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL) järgimise edendamiseks. Suunistes rõhutatakse Euroopa Liidu võetud kohustust nähtaval ja selgel viisil edendada IHLi järgimist. Suunised on suunatud kõigile Euroopa Liidu raames meetmeid võtvatele isikutele, kui tõstatatud küsimused jäävad nende vastutusvaldkonna ja pädevuse piiridesse. Suunised täiendavad teisi suuniseid ja ühiseid seisukohti, mis on ELis inimõiguste, piinamise ja tsiviilisikute kaitse küsimustes varem vastu võetud ⁽¹⁾.

2. Käesolevad suunised on kooskõlas ELi ja tema liikmesriikide poolt IHLi osas võetud kohustustega ning suuniste eesmärgiks on käsitleda IHLi järgimist kolmandate riikide ja vajaduse korral kolmandates riikides tegutsevate valitsusväliste osalejate poolt. Kuigi see kohustus laieneb ELi ja tema liikmesriikide võetavatele meetmetele, et tagada IHLi järgimist nende endi ja sealhulgas ka nende relvajõudude poolt, pole need meetmed käesolevate suunistega hõlmatud ⁽²⁾.

⁽¹⁾ Vt ELi suunised inimõiguste alaste dialoogide kohta (heaks kiidetud nõukogu poolt 13. detsembril 2001, ajakohastatud 19. jaanuaril 2009); suunised kolmandatele riikidele suunatud ELi poliitika kohta, mis käsitlevad piinamist ning muud julma, ebainimlikku ja alandavat karistamist või kohtlemist (heaks kiidetud nõukogu poolt 9. aprillil 2001, ajakohastatud 29. aprillil 2008); ELi suunised, mis käsitlevad lapsi ja relvastatud konflikte (heaks kiidetud nõukogu poolt 8. detsembril 2003, ajakohastatud 17. juunil 2008); ELi suunised lapse õiguste edendamise ja kaitsmise kohta (heaks kiidetud nõukogu poolt 10. detsembril 2007); suunised, mis käsitlevad naistevastast vägivalda ja võitlust kõikide naiste diskrimineerimise vormide vastu (heaks kiidetud nõukogu poolt 8. detsembril 2008) ning nõukogu 16. juuni 2003. aasta ühine seisukoht 2003/44/ÜVJP Rahvusvahelise Kriminaalkohtu kohta (ELT L 150, 18.6.2003, lk 67).

⁽²⁾ Kõik ELi liikmesriigid on Genfi konventsioonide ja nende lisaprotokollide osalised ning seetõttu on neil kohustus järgida nende sätteid.

II. RAHVUSVAHELINE HUMANITAARÕIGUS (IHL)

Sissejuhatus

3. Euroopa Liit on rajatud vabaduse, demokraatia, inimõiguste ja põhivabaduste austamise ja õigusriigi põhimõtetele. See hõlmab ka IHLi järgimise edendamise eesmärki.

4. Rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL) – mida tuntakse ka relvastatud konflikti õigusena või sõjaõigusena – ülesandeks on leevendada relvastatud konfliktide tagajärgi, kaitstes neid, kes konfliktis ei osale või enam ei osale ning reguleerides sõjapidamise vahendeid ja meetodeid.

5. Riigid on kohustatud järgima IHLi sätteid, milledega nad on lepingu kaudu seotud või mis moodustavad rahvusvahelise tavaõiguse osa. Nimetatud sätted võivad samuti kehtida ka valitsusväliste osalejate suhtes. IHLi sätete järgimine on rahvusvaheliselt murettekitav küsimus. Lisaks sellele raskendavad IHLi rikkumistest põhjustatud kannatused ja häving probleemide konfliktijärgset lahendamist. Seetõttu on IHLi ülemaailmse järgimise edendamise osas lisaks poliitilisele huvile olemas ka humanitaarhuvi.

IHLi areng ja allikad

6. IHLi sätted on arenenud sõjaliste hädavajaduste ja humanitaarpuudluste tasakaalustamise tulemusena. IHL koosneb tarbetute kannatuste ja hävingu vältimise eesmärgil sätetest, mille eesmärgiks on kaitsta neid isikuid, kes vaenutegevuses otseselt ei osale või enam otseselt ei osale – nagu näiteks tsiviilisikud, sõjavangid ja teised kinnipeetavad ning

vigastatud ja haiged isikud – ning sätetest, mille eesmärgiks on piirata sõjapidamise vahendeid ja meetodeid, sealhulgas taktikat ja relvastust.

7. Nagu ka teistel rahvusvahelise õiguse osadel, on ka IHLil kaks peamist allikat: rahvusvahelised konventsioonid (lepingud) ja rahvusvaheline tavaõigus. Rahvusvahelist tavaõigust luuakse riikide poolt sellise käitumisega, mida nad tunnistavad enda suhtes siduvaks. Kohtuotsused ja juhtivate teadlaste teadustööd on õigusloome teisesed vahendid.

8. Peamised IHLi konventsioonid on loetletud käesolevate suuniste lisa. Kõige olulisemateks on 1907. aasta Haagi konventsioonid, neli 1949. aasta Genfi konventsiooni ja nende 1977. aasta lisaprotokollid. Haagi konventsioon ning enamik Genfi konventsioonide ja 1977. aasta lisaprotokollide sätetest on tavaõigusena üldtunnustatud.

Kohaldamisala

9. IHLi kohaldatakse kõigi rahvusvaheliste ja riigisiseste relvastatud konfliktide suhtes, olenemata konflikti päritolust. Samuti kohaldatakse IHLi relvastatud konfliktidest tulenevate okupatsioonide suhtes. Rahvusvaheliste (riikide vahel asetleidvate) relvastatud konfliktide ja riigisiseste relvastatud konfliktide suhtes kohaldatakse erinevaid õiguslikke režiime.

10. See, kas olukord kujutab endast relvastatud konflikti ning kas tegemist on rahvusvahelise või riigisisese relvastatud konfliktiga, on faktide ja õiguse tõlgendamise küsimus, millele antav vastus sõltub mitmetest teguritest. Olukorra relvastatud konfliktina määramisel (mis muudab rahvusvahelise humanitaarõiguse kohaldatavaks) tuleks alati otsida asjakohast õigusnõustamist koos piisava teabega konflikti eriomase konteksti kohta.

11. Rahvusvahelisi relvastatud konflikte käsitlevate lepingute sätted on üksikasjalikumad ja ulatuslikumad. Riigisiseste relvastatud konfliktide suhtes kohaldatakse Genfi konventsioonide ühise artikli 3 sätteid ja 1977. aasta II lisaprotokoll, juhul kui asjaomane riik on selle osaline. Rahvusvahelise tavaõiguse sätteid kohaldatakse nii rahvusvaheliste kui riigisiseste relvastatud konfliktide suhtes, kuid taas on kahe režiimi vahel erinevused.

Inimõigusi käsitlev rahvusvaheline õigus ja IHL

12. Oluline on teha vahet inimõigusi käsitleva rahvusvahelise õiguse ja IHLi vahel. Tegemist on eraldiseisvate õigusharudega ning kuigi mõlemad on üldiselt suunatud üksikisikute kaitsele, on nende vahel olulisi erinevusi. IHLi kohaldatakse eelkõige relvastatud konfliktide ja okupatsioonide puhul. Inimõigusi käsitlevat rahvusvahelist õigust kohaldatakse seevastu asjaomase riigi jurisdiktsiooni all olevate kõikide

isikute suhtes nii rahu ajal kui ka relvastatud konfliktide ajal. Kuigi tegemist on eraldiseisvate õigusharudega, võib neid mõlemaid teatud olukorras kohaldada ning seetõttu on mõnikord vajalik kaaluda nende vahelist seost. Käesolevad suunised ei hõlma siiski inimõigusi käsitlevat rahvusvahelist õigust.

Individuaalne vastutus

13. IHLi teatud raskeid rikkumisi määratletakse sõjakuritegudeks. Sõjakuriteod võivad esineda samadel asjaoludel kui genotsiid ja inimsusevastased kuriteod, kuid viimased pole erinevalt sõjakuritegudest seotud relvastatud konflikti olemasoluga.

14. Üksikisikud kannavad sõjakuritegude sooritamise eest isiklikku vastutust. Riigid peavad kooskõlas siseriikliku õigusega tagama, et sõjakuritegude sooritamises kahtlustatavate isikute üle mõistetakse kohut siseriiklikult või et nad antakse välja kohtupidamiseks teiste riikide kohtutes või rahvusvahelises kriminaaltribunalis, nagu näiteks Rahvusvahelises Kriminaalkohtus⁽³⁾.

III. TEGEVUSSUUNISED

A. ARUANDLUS, HINDAMINE JA TEGEVUSSOOVITUSED

15. Käesolevas osas on hõlmatud järgmised tegevused:

a) Tõhusa tegevuse võimaldamiseks tuleb viivitamatult määratleda olukorrad, mille puhul võib IHLi kohaldada. Vastutavad ELi organid, sealhulgas nõukogu asjaomased töörühmad, peaksid enda vastutusvaldkonnas jälgima neid olukordasid, mille suhtes võib IHLi kohaldada ning tuginema seejuures vajaduse korral nõuannetele, mis käsitlevad IHLi ja selle kohaldatavust. ELi organid peaksid vajaduse korral määramise ja soovitava tegevusi, mida tuleks kooskõlas käesolevate suunistega IHLi järgimise edendamiseks teha. Vajaduse korral tuleks kaaluda nõupidamiste ja teabevahetuse korraldamist antud valdkonna pädevate osalistega, sealhulgas Rahvusvahelise Punase Risti Komitee ja teiste asjakohaste organisatsioonidega, näiteks ÜRO ja piirkondlike organisatsioonidega. Samuti tuleks vajaduse korral kaaluda 1949. aasta Genfi konventsioonide I lisaprotokoll artikli 90

⁽³⁾ Vt Euroopa Liidu ühine seisukoht Rahvusvahelise Kriminaalkohtu kohta (2003/444/ÜVJP) ja Rahvusvahelise Kriminaalkohtu ELi tegevuskava. Vt lisaks veel 13. juuni 2002. aasta otsus (2002/494/JSK), millega nõukogu lõi kontaktpunktide Euroopa võrgu seoses genotsiidi, inimsusevastaste kuritegude ja sõjakuritegude eest vastutavate isikutega; raamotsus (2002/584/JSK) Euroopa vahistamismääruse ja liikmesriikidevahelise üleandmiskorra kohta; 8. mai 2003. aasta otsus (2003/335/JSK) genotsiidi, inimsusevastaste kuritegude ja sõjakuritegude uurimise ning nende eest vastutuselevõtmise kohta; nõukogu 10. aprilli 2006. aasta otsus 2006/313/ÜVJP, millega sõlmitakse Rahvusvahelise Kriminaalkohtu ja Euroopa Liidu vaheline koostöö ja abistamise leping (ELT L 115, 28.4.2006, lk 49).

alusel asutatud Rahvusvahelise Humanitaarfaktide Kogumise Komisjoni (IHFFC) teenuste kasutamist ning kasutada IHLi austamise edendamisel selle faktide kogumise võimekust ja hästtöötavaid kontoreid.

b) ELi missioonide juhid ning asjaomased ELi esindajad, sealhulgas ELi tsiviiloperatsioonide missioonide juhid, ELi sõjaliste operatsioonide operatsiooni ülemad ja ELi eriesindajad, peaksid vajaduse korral oma aruannetele lisama hinnangu IHLi olukorra kohta antud riigis või konfliktis. Erilist tähelepanu tuleks pöörata teabele, mille kohaselt võib olla toime pandud IHLi raskaid rikkumisi. Võimaluse korral peaksid sellised aruanded samuti sisaldama analüüsi ja ettepanekuid võimalike meetmete kohta, mida EL võib võtta.

c) ELi organite töökohtumiste taustdokumendid peaksid vajaduse korral sisaldama analüüsi IHLi kohaldatavuse kohta ja nendel kohtumistel osalevad liikmesriigid peaksid samuti tagama, et on esilekerkivate IHLi küsimuste puhul vajaduse korral võimalised tuginema nõuannetele. Juhul kui relvastatud konflikti puhkemine on tõenäoline, tuleks lisaks teistele nõukogu asjaomastele töörühmadele teavitada rahvusvahelise õiguse töörühma (COJUR). Vajaduse ja võimaluse korral võib COJURile anda ülesande teha asjaomastele ELi organitele ettepanekuid ELi tulevaste tegevuste kohta.

B. ELI KÄSUTUSES OLEVAD TEGUTSEMISVAHENDID SUHETES KOLMANDATE RIIKIDEGA

16. ELi käsutuses on mitmeid tegutsemisvahendeid. Nende vahendite (mitteamendav) loetelu hõlmab muu hulgas järgmist:

a) Poliitiline dialoog: Kolmandate riikidega peetava dialoogi käigus tuleks vajaduse korral tõstatada IHLi järgimise küsimus. See on eriti oluline käimasolevate relvastatud konfliktide korral, mille suhtes on esitatud aruandeid IHLi laialdaste rikkumiste kohta. Samuti peaks EL ka rahu ajal kutsuma üles riike, kes seda pole veel teinud, järgima ja täielikult rakendama olulisi IHLi vahendeid, nagu 1977. aasta lisaprotokolle ja Rahvusvahelise Kriminaalkohtu statuuti. Täielik rakendamine hõlmab kõigi vajalike rakendusaktide jõustamist ja asjaomaste töötajate IHLi alast koolitamist.

b) Üldise iseloomuga avalikud avaldused: IHLiga seonduvatel teemadel tehtud avalikes avaldustes peaks EL vajaduse korral rõhutama vajadust tagada IHLi järgimine.

c) Konkreetseid konflikte käsitlevad demaršid ja/või avalikud avaldused: IHLi rikkumiste ilmnemise korral peaks EL vajaduse korral kaaluma demaršide ja avalike avalduste tegemist, millega mõistetakse hukka sellised teod ning nõutakse osapooltelt nende IHList tulenevate kohustuste täitmist ja edasiste rikkumiste vältimiseks tõhusate meetmete võtmist.

d) Piiravad meetmed/sanktsioonid: Piiravate meetmete (sanktsioonide) kasutamine võib olla IHLi järgimise edendamise tõhusaks vahendiks. Riikide, konfliktis osalevate valitsusväliste osapoolte ja üksikisikute suhtes tuleks selliste meetmete kasutamist kaaluda, kui need meetmed on asjakohased ja kooskõlas rahvusvahelise õigusega.

e) Koostöö teiste rahvusvaheliste organitega: Vajaduse korral peaks EL tegema IHLi järgimise edendamiseks koostööd ÜRO ja asjakohaste piirkondlike organisatsioonidega. Samuti peaksid ELi liikmesriigid vajaduse korral tegema selle eesmärgi nimel tööd teistes organisatsioonides, mille liikmed nad on, sealhulgas ÜROs. Rahvusvahelisel Punase Risti Komiteel (ICRC) on neutraalse ja sõltumatu humanitaarorganisatsioonina IHLi järgimise edendamisel lepingupõhine, tunnustatud ja pikaajaline roll.

f) Kriisiohjamisoperatsioonid: ELi kriisiohjamisoperatsioonide volituste koostamisel tuleks vajaduse korral arvestada kolmandate osapoolte poolt teostatavate IHLi rikkumiste vältimise ja mahasurumise olulisust. Asjakohastel juhtudel võib see hõlmata sellise teabe kogumist, mis võib Rahvusvahelisele Kriminaalkohtule⁽⁴⁾ või teistele sõjakuritegude uurimistele kasulikuks osutada.

g) Individuaalne vastutus: Kuigi konfliktijärgsetes olukordades on mõnikord raske tasakaalustada rahu kehtestamise üldist eesmärki ja karistamatusega võitlemise vajadust, peaks Euroopa Liit tagama, et sõjakuritegude toimepanemine ei jääks karistuseta. Hoiatava mõju omamiseks peab relvastatud konflikti ajal sõjakuritegude eest vastutuselevõtmine olema nähtav ja leidma võimaluse korral aset samas riigis, kus rikkumised toime pandi. Seetõttu peaks EL julgustama kolmandaid riike vastu võtma karistusseadustikke, millega kehtestatakse karistused IHLi rikkumiste eest. Samas kontekstis tuleks vaadelda ka ELi poolset toetust Rahvusvahelisele Kriminaalkohtule ja sõjakuritegude toimepannud isikute suhtes võetavaid menetlusmeetmeid.

⁽⁴⁾ Vt Euroopa Liidu ja Rahvusvahelise Kriminaalkohtu vaheline koostöö ja abistamise kokkulepe, millele on viidatud eespool joonealuses märkuses nr 3.

h) Koolitus: IHLi valdkonna koolitus on vajalik, et tagada IHLi järgimine relvastatud konfliktide ajal. Koolitust tuleb läbi viia ka rahu ajal. See kehtib kogu rahvastiku kohta, kuigi erilist tähelepanu tuleks pöörata asjaomastele ühiskonnagruppidele nagu õiguskaitsetöötajatele. Sõjaväelaste koolitamise osas kehtivad täiendavad kohustused. EL peaks kaaluma kolmandates riikides IHLi valdkonna koolituse osutamist või rahastamist, sealhulgas õigusriigi

põhimõtet edendavate laiemate programmide raames.

i) Relvaekspord: Nõukogu ühise seisukohaga 2008/944/ÜVJP (millega määratletakse sõjatehnoloogia ja -varustuse ekspordi kontrolli reguleerivad ühiseeskirjad) ⁽⁵⁾ nähakse ette, et enne ekspordilitsentside väljastamist tuleks kaaluda IHLi järgimist importiva riigi poolt.

⁽⁵⁾ Nõukogu ühine seisukoht 2008/944/ÜVJP, 8. detsember 2008, millega määratletakse sõjatehnoloogia ja -varustuse ekspordi kontrolli reguleerivad ühiseeskirjad (ELT L 335, 13.12.2008, lk 99). Selle ühise seisukohaga asendatakse nõukogu poolt 8. juunil 1998. aastal vastu võetud Euroopa Liidu relvaekspordi toimimisujuhend.

LISA

RAHVUSVAHELISE HUMANITAARÕIGUSE PEAMISED ÕIGUSAKTID JA MUUD ASJAKOHASED ÕIGUSAKTID

- 1907. aasta Haagi IV konventsioon maasõja seaduste ja tavade kohta
- Konventsiooni lisa: Maasõja seaduste ja tavade järgimise sätted
- 1925. aasta protokoll lämmatavate, mürgiste või neile sarnanevate gaaside ja bakterioloogiliste vahendite sõjas tarvitamise keelu kohta
- 1949. aasta Genfi I konventsioon haavatud ja haigete sõjaväelaste olukorra parandamise kohta
- 1949. aasta Genfi II konventsioon haavatud, haigete ja merehädas sõjaväelaste olukorra parandamise kohta merel
- 1949. aasta Genfi III konventsioon sõjavangide kohtlemise kohta
- 1949. aasta Genfi IV konventsioon tsiviilisikute sõjaaegse kaitse kohta
- 12. augusti 1949. aasta Genfi konventsioonide 1977. aasta I lisaprotokoll rahvusvaheliste relvakonfliktide ohvrite kaitse kohta
- 12. augusti 1949. aasta Genfi konventsioonide 1977. aasta II lisaprotokoll siseriiklike relvakonfliktide ohvrite kaitse kohta
- 1954. aasta Haagi konventsioon kultuuriväärtuste kaitse kohta relvakonflikti korral
- Kultuuriväärtuste kaitset relvakonflikti korral käsitleva konventsiooni täitmise sätted
- 1954. aasta Haagi esimene protokoll kultuuriväärtuste kaitse kohta relvakonflikti korral
- 1999. aasta Haagi teine protokoll kultuuriväärtuste kaitse kohta relvakonflikti korral
- 1972. aasta konventsioon bakterioloogiliste (bioloogiliste) ja toksinrelvade täiustamise, tootmise ja varumise keelustamise ning nende hävitamise nõudmise kohta
- 1980. aasta ÜRO konventsioon teatavate ülemäärasteid kahjustusi tekitavate või valimatu toimega tavarelvade kasutuse keelustamise või piiramise kohta
- 1980. aasta I protokoll avastamatute kildude kohta
- 1980. aasta II protokoll miinide, püünismiinide ja muude seadeldiste kasutamise keelustamise või piiramise kohta
- 1996. aasta muudetud II protokoll miinide, püünismiinide ja muude seadeldiste kasutamise keelustamise või piiramise kohta
- 1980. aasta III protokoll süüterelevade kasutamise keelustamise ja piiramise kohta
- 1995. aasta IV protokoll pimestavate laserrelvade kohta
- 2003. aasta V protokoll sõdadest mahajäänud lõhkekehade kohta
- 1993. aasta konventsioon keemiarelvade täiustamise, tootmise, varumise ja kasutamise keelustamise ja nende hävitamise kohta
- 1997. aasta Ottawa konventsioon jalaväemiinide kasutamise, ladustamise, tootmise ja üleandmise keelustamise ning nende hävitamise kohta

-
- Rahvusvahelise Tribunali 1993. aasta statuut, mis käsitleb endise Jugoslaavia territooriumil alates 1991. aastast toime pandud rahvusvahelise humanitaarõiguse raskete rikkumiste eest vastutavate isikute kohtu alla andmist
 - Rahvusvahelise kriminaaltribunali 1994. aasta statuut, mis käsitleb ajavahemikus 1. jaanuarist 1994 kuni 31. detsembrini 1994 Rwanda territooriumil toime pandud genotsiidi ja teiste rahvusvahelise humanitaarõiguse raskete rikkumiste eest vastutavate isikute kohtu alla andmist ning ajavahemikus 1. jaanuarist 1994 kuni 31. detsembrini 1994 Rwanda naaberriikide territooriumil toime pandud genotsiidi ja teiste rahvusvahelise humanitaarõiguse raskete rikkumiste eest vastutavate Rwanda kodanike kohtu alla andmist
 - Rahvusvahelise Kriminaalkohtu 1998. aasta Rooma statuut
 - 12. augusti 1949. aasta Genfi konventsioonide 2005. aasta lisaprotokoll täiendava tunnusemärgi vastuvõtmise kohta (III protokoll)
 - 2008. aasta kassettlahingumooni konventsioon
-